

ПІДГОТОВКА ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВОЇ ШКОЛИ ДО ЗДІЙСНЕННЯ ДИФЕРЕНЦІЙОВАНОГО ПІДХОДУ У РОБОТІ З ЛІВОРУКИМИ УЧНЯМИ

Нечипоренко К.П., Шкарбан Л.В.

Київський університет імені Бориса Грінченка

У статті висвітлено проблему підготовки вчителя початкової школи до реалізації диференційованого підходу у роботі з ліворукими учнями. Визначено особливості впровадження диференційованого підходу, зосереджено увагу на його організації. Подано методичні рекомендації для вчителів початкової школи щодо створення сприятливих умов для успішного оволодіння ліворукими дітьми навичками каліграфічного письма та читання; запропоновано диференційовані завдання, які доцільно застосовувати на уроках літературного читання, української мови та математики.

Ключові слова: підготовка вчителя, диференційований підхід, уроки читання, письмо, українська мова, літературне читання, математика.

Постановка проблеми. Одним із пріоритетних завдань сучасної початкової школи є створення необхідних і повноцінних умов для особистісного розвитку кожної дитини, зокрема й ліворукої. Саме тому, існує нагальна потреба у вдосконаленні процесу підготовки нового покоління конкурентоспроможних педагогічних працівників на засадах гуманістичної особистісно зорієнтованої педагогіки, які б здійснювали диференційований підхід під час навчання молодших школярів із урахуванням їхнього віку, статі, індивідуальних та психолого-фізіологічних особливостей.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Аналіз практичної діяльності вчителів початкової школи засвідчив, що застосування диференційованого підходу до ліворуких учнів є доказом правильності наукових концепцій, і сприяє розвитку активності обох півкуль головного мозку, мобілізації потенційних можливостей, розкриттю внутрішніх резервів. Усвідомлюючи це, педагоги можуть модифікувати завдання, пов'язані з текстом, підручниками та застосуванням роздаткових матеріалів для того, щоб адаптувати молодших школярів до навчання, зокрема й ліворуких. З урахуванням важливості та актуальності зазначеної проблеми маємо на меті розглянути особливості підготовки вчителя початкової школи до здійснення диференційованого підходу у роботі з ліворукими учнями.

Аналіз досліджень та публікацій. Проведений аналіз наукових джерел засвідчив збільшення кількості ліворуких дітей, які вступають до першого класу, межа коливається від 10% до 30% від загальної кількості учнів. Як переконують результати досліджень і практичний досвід, учителі початкової школи зазнають серйозних труднощів під час роботи з ними, тому стає очевидною необхідність їхньої спеціальної підготовки до роботи з учнями окресленої категорії.

На основі аналізу джерельної бази можна стверджувати, що підготовка вчителя до професійної діяльності є складною дефініцією, яка стала об'єктом багатьох наукових досліджень з філософії, психології та педагогіки. Велике значення для розв'язання проблем підготовки вчителя до професійної діяльності мали фундаментальні дослідження Н. Кузьміної, В. Сластьоніна,

О. Щербакова. Крім зазначених вище науковців, питання загальнопедагогічної підготовки знайшли своє висвітлення у працях сучасних педагогів: О. Абдуліної, І. Богданової, М. Боритка, Ф. Гоноболіна, М. Євтуха, Н. Ничкало, Г. Панченка, Л. Спіріна, Г. Троцько, Н. Тализіної, та інші. Особливості професійної підготовки вчителя початкової школи розкрито в дослідженнях Н. Бібік, В. Бондаря, О. Дубасенюк, Л. Коваль, С. Мартиненко, О. Савченко, Г. Тарасенко, Л. Хомич, Л. Хоружої, І. Шапошнікової та ін.

Вважаємо, що необхідно звернути особливу увагу на підготовку вчителів початкової школи до здійснення диференційованого підходу у роботі з ліворукими учнями, оскільки в початковій школі педагог має враховувати особливості змісту навчання, індивідуальні, вікові та психологічні особливості учнів молодшого шкільного віку.

Виклад основного матеріалу. Л. Чеканська зазначає, що використання традиційних методів навчання молодших школярів розвиває у них уміння і навички, але розвитку процесів мислення приділяється недостатньо уваги. Найважливіше завдання педагогіки – навчити дітей мисленням операціям на різних рівнях узагальнення, беручи до уваги постійний психолого-педагогічний супровід. Для реалізації основних завдань необхідні: оптимальні психолого-педагогічні умови для реалізації потенційних можливостей дитини, для створення ситуації успіху повинні формуватися з урахуванням мозкової організації пізнавальних процесів [7].

А. Сиротюк, стверджує, що саме вчитель формує в учнів мотив досягнення успіху. Ситуація успіху, пов'язана з мотиваційною сферою, на даному етапі визначається в основному психологічними аспектами індивідуальності дитини [5].

Таким чином, вчитель початкової школи має реалізовувати індивідуальний та диференційований підходи під час навчально-пізнавальної діяльності молодших школярів, здійснювати корекційні та профілактичні заходи із урахуванням їхніх індивідуальних та психолого-фізіологічних особливостей.

Так, організовуючи освітній простір ліворукої дитини, вчитель повинен знати, що у процесі письма і малювання світло має падати із правого боку; обладнання, книжки та зошити доцільно

розташовувати ліворуч; у зошити варто вкласти «промокальний» папір, щоб дитина могла класти його під ліву руку і не «розмазувати» написане раніше.

Підготовка ліворукої дитини до каліграфічного письма має відбуватися за такими етапами, як:

- правильне сидіння під час письма, тримання ручки, розташування зошита на парті;
- формування уявлення про напрямок руху руки під час письма;
- розвиток умінь бачити паралельність ліній;
- навчання зображувати праві й ліві, верхні й нижні півовали з різними напрямками рухів руки;
- формування вміння писати овал й коло;
- закріплення вміння пересувати руку в рядку;
- ознайомлення із рядком і його лініями;
- оволодіння каліграфічним письмом.

У добукарний період навчання грамоти ліворуким учням доцільно пропонувати графічні вправи для підготовки руки до письма й орієнтування на аркуші паперу. Наприклад, копіювання фігур, їх моделювання з деталей; орієнтування в робочому рядку зошита за крапками, стрілками, що вказують напрямок руху під час письма чи малювання; розвиток просторових уявлень, формування понять: угорі, унизу, праворуч, ліворуч, у куті, попереду, позаду; розвиток розуміння й правильного виконання напрямків руху: над, під, усередині, між, через тощо; розвиток здатності планувати рухи руки за допомогою спеціальних графічних вправ, а саме: намалювати хвилі, з'єднати крапки за вказаним стрілками напрямком тощо.

Вчитель початкової школи під час організації навчально-пізнавальної діяльності має враховувати особливості ліворуких дітей, які відрізняють їх від праворуких, а саме: більш повільний темп письма, «дзеркальне» написання літер, викривлення їхньої конфігурації, порушення почерку. Педагогові необхідно дотримуватися певної послідовності дій під час опрацювання ліворукими учнями кожного графічного елемента або писемної літери, а саме:

- детально пояснити, як пишеться буква, звідки починається рух, куди він спрямований, як змінюється його траєкторія, де припиняється;
- необхідно показати зразок виконання руху під час написання літери кілька разів;
- варто коментувати написання літер ліворукими учнями під диктовку в уповільненому темпі;
- потрібно завершувати вправління в написанні літер повторенням інструкції та самостійним виконанням дії учнем із коментуванням рухів руки.

З метою попередження дзеркального відображення літер доцільно застосовувати такі ефективні прийоми роботи, а саме: зоровий аналіз літери, конструювання букви з її елементів, введення літери за контуром, письмо «в повітрі» з розплющеними й заплющеними очима, зображення елемента під рахунок, мокрим пензлем на дошці, використання таблиць із літерами, письмо з коментуванням.

Підтримуємо думку В. Сухомлинського, який зазначав, що діти під час письма мають навчатися працювати як правою, так і лівою рукою.

Педагог стверджував, що «джерела здібностей і дарувань дітей – на кінчиках їхніх пальців. Між рукою і мозком – багато зв'язків, які діють двосторонньо: рука розвиває мозок, створюючи його мудрість; мозок розвиває руку, роблячи її розумним інструментом творчості, знаряддям і дзеркалом думки. Мій багаторічний досвід переконує, якщо найтонші, найрозумніші трудові рухи стають надбанням не тільки правої, а й лівої руки, кількість цих зв'язків зростає, від рук до мозку йде мудрий досвід, який виражає взаємодію предметів, речей, процесів, станів...» [6, с. 134]. І далі: «Протягом семи років я вчив дітей (з 7 до 14-річного віку) працювати обома руками. Діти навчалися володіти двома руками... Майстри працювали обома руками, вони ніби бачили незрівнянно більше в тому ж явищі, що його розглядали ті, які вміли працювати тільки правою рукою» [6, с. 135].

Поділяючи думку видатного педагога, зазначимо, що вчителю початкової школи доцільно пропонувати і праворуким, і ліворуким учням вправи, завдання яких виконуються обома руками, що сприятиме гармонізації обох півкуль головного мозку дітей. У добукарний період навчання грамоти доцільними будуть такі завдання, як: малювання симетричних зображень за зразком, наведення за контуром елементарних симетричних та несиметричних малюнків, домальовування несиметричних малюнків, наведення геометричних фігур та різноманітних ліній тощо.

Є. Симеріцька, А. Семенович стверджують, що труднощі, які виникають під час читання у дітей окресленої категорії, пов'язані не з особливостями мовного розвитку, а з порушеннями просторового сприйняття, ліво-правого орієнтування [4, с. 41-42]. Вчені зазначають, що у процесі читання активізуються обидві півкулі головного мозку: ліва – кодує друковані символи, а права – знаходить значення тому, що кодується. Праворучі та ліворучі молодші школярі читають по-різному. Для праворуких учнів ідеальним є фонетичний (дискретний) підхід, який передбачає навчання від конкретного до загального, а для ліворуких – навпаки, від загального до конкретного.

На нашу думку, доцільно звернути увагу на чинники, що спричиняють порушення навички читання ліворуких дітей. Зазначимо, що одним із таких чинників є порушення зорово-просторового сприйняття. Ліворучі учні під час читання гублять рядок, роблять спроби читати справа наліво або із середини тексту. Для уникнення характерних проявів, учитель має постійно нагадувати дитині, звідки починається читання в рядку, пропонувати учневі закрити текст аркушем паперу і поступово відкривати ті склади (слова), що читаються.

Для ліворуких дітей корисним є виконання вправ, спрямованих на розвиток фонематичного слуху, що є необхідною умовою успішного навчання читання. Діти із порушенням фонематичного слуху не чують звук, не можуть встановити послідовність їх у слові, як результат – пропускають, замінюють або пишуть зайві літери у словах. Ліворуким учням варто пропонувати вправи, які передбачають складання слів і речень із частин. Наприклад: «Ланцюжок слів», «Знайди за-

йве слово», «Доповни речення, використовуючи малюнки-опори», «Склади речення»; вправи для подолання дислексії, наприклад: «Склади слова і знайди серед них зайве».

Відомо, що ліворукі молодші школярі запам'ятовують не саме слово, а образ, який виникає в їхній уяві. На нашу думку, з метою засвоєння навчального матеріалу вчитель має пропонувати ліворуким учням вправи, спрямовані на розвиток уяви і фантазії, створення асоціацій, передбачати завдання, мета яких – створення образів та їхніх нових комбінацій. Саме такі вправи і завдання є доцільними, оскільки допомагають ліворуким школярам цілісно сприймати картини.

На уроках української мови доцільно застосувати комунікативні вправи, в основі яких є навчально-мовленнєва ситуація, яка передбачає стимулювання учнів до створення конкретних висловлювань. Вчителю початкової школи варто пропонувати ліворуким дітям творчі завдання, які будуть спрямовані на активізацію їхнього мислення, залучатимуть їх до дослідницької діяльності.

Процес читання завдань у підручнику досить часто викликає у ліворукого учня труднощі в розумінні їхнього змісту, тому робота вчителя з такими дітьми має бути спрямована на визначення етапів роботи над вправою, аналіз запропонованих завдань. Після детального аналізу змісту вправи ліворуким дітям буде легше виконати всі запропоновані завдання. Зазначимо, що ліворукому учневі набагато легше виконати такі завдання, як: розшифрувати ребуси, анаграми, відгадати загадки тощо.

На уроках літературного читання ліворуких учнів доцільно залучати до усного опитування, а також пропонувати завдання з «відкритим» запитанням й фіксованим терміном виконання, у процесі якого вони могли б виявити творче мислення й винахідливість. На цих уроках необхідно застосовувати такі завдання, як: переказати текст, знайти уривок, словесно змалювати сюжет; скласти скоромовку, загадку, лічилку; створити казку, усмішку (за аналогією); прочитати текст в особах, за допомогою інтонації передати почуття співрозмовника; інсценування, драматизація творів; створити на основі прочитаних творів літературний етюд, наприклад: музика весняного (літнього, осіннього) дощу, звуки осені (весни), колір літа (весни, осені, зими, радості, суму тощо); пофантазувати. Для кращого запам'ятовування віршів доцільно застосовувати візуальні образи та ейдотехніку. Організуючи на уроці роботу ліворуких дітей, вчителю варто об'єднувати роботу в парі або групі, оскільки така форма організації буде спонукати їх до дії, розвиватиме впевненість у собі, дасть змогу розкривати внутрішній світ, сприятиме пробудженню їхніх творчих здібностей.

О. Іншакова стверджує, що несформованість або порушення просторових уявлень, які притаманні ліворуким учням, слугують передумовою

виникнення в них труднощів під час вивчення математики [2]. Дослідниця зазначає, що поряд із труднощами, які виникають у процесі засвоєння перших геометричних понять, наявні також помилки під час лічби, встановлення послідовності дій у числових виразах, обчислення прикладів, розв'язування задач. Для вирішення цих проблем ефективним є застосування алгоритмів, коментованої поетапної інструкції. Спочатку вчитель має на аркуші паперу вказати літерами напрямки руху: «ліворуч – праворуч». Пояснити, що під час додавання ми рухаємося по числовій прямій праворуч на стільки одиничних кроків, скільки одиниць у числі, яке додаємо. Аналогічно діємо так само й під час віднімання, рухаючись ліворуч.

Переконані, що досить дієвими є ігрові засоби, які сприяють підвищенню активності ліворуких дітей, вихованню й підтримці у них інтересу до навчання на уроках математики. Для проведення ігор учитель може використовувати іграшки, настільні та друковані ігри, розрізні картки та роздатковий матеріал.

Проведене дослідження засвідчило, що ліворуким учням не подобається розв'язувати математичні задачі за заданим алгоритмом. Вони взагалі часто його не потребують, знаходячи відповідь власним оригінальним способом, часом не завжди раціональним. Молодші школярі, у яких провідною є ліва рука, аналізуючи будь-яку задачу, застосовують візуальний метод, який має на меті оброблення кількох думок одночасно, тоді, як праворукі – лінійний послідовний, під час якого у процесі мислення кожна задача обмірковується і вирішується по черзі. Все це відбувається тому, що ліва півкуля мозку відповідає за логіку, а права – за образи, що дозволяє сприймати інформацію як єдине ціле. Саме тому під час розв'язування кожна задача має супроводжуватися наочністю, яка буде спрямована на засвоєння математичних понять. Важливо застосовувати також наочність, яка буде співвіднесена самою дитиною із тими предметами, які її оточують повсякденно. Так, поняття «нижче» можна з'ясувати шляхом порівняння зросту дітей, під час огляду будівлі школи, обійшовши її по всіх кімнатах і визначивши, яка кімната вище, а яка нижче тощо.

Висновки. Таким чином, переконані, що, вчителю початкової школи під час здійснення диференційованого підходу необхідно володіти теоретичними знаннями про психофізіологічні закономірності діяльності мозку, відмінності в психіці дітей, зумовлені функціональною асиметрією мозку, зв'язок профілю сенсомоторної асиметрії з когнітивними стилями; про можливі труднощі та проблеми, які виникають у процесі навчання та виховання ліворуких учнів. Використання теоретичних знань на практиці можливо лише тоді, коли увага вчителя початкової школи спрямована на особистість самої дитини, її потреби, тобто за наявності інтересу до самої проблеми і належного ставлення до ліворуких дітей та володіння цим аспектом професійної діяльності.

Список літератури:

1. Иншакова О. Б. Леворукий ребенок / О. Б. Иншакова // Воспитание и обучение детей с нарушениями развития. – 2004. – № 1. – С. 72-76.
2. Мартиненко С. М. Основи діагностичної діяльності вчителя початкової школи: навч-метод. посіб. / С. М. Мартиненко. – К.: Сім кольорів, 2010. – 262 с.
3. Нечипоренко К. П. Розвиток інтелектуально-творчих умінь учнів у навчально-виховному процесі початкової школи / К. П. Нечипоренко // Початкова школа. – Початкова школа. – 2012. – № 11. – С. 55-58.
4. Семенович А. В. Эти невероятные левши: практическое пособие для психологов и родителей / А. В. Семенович. – М.: Генезис, 2016. – 232 с.
5. Сиротюк А. Л. Нейропсихологическое и психофизиологическое сопровождение обучения. – М.: Сфера, 2003. – 288 с.
6. Сухомлинський В. О. Сто порад учителям / В. О. Сухомлинський. – К.: Рад. шк., 1988. – 304 с.
7. Чеканська Л. М. Урахування адаптаційних можливостей ліворуких дітей у процесі навчання / Л. М. Чеканська / Проблеми сучасної психології. Випуск 7. – К., 2010. – С. 737-744.
8. Чуприков А. П. Асиметрія мозку та ліворукість: монографія / А. П. Чуприков, Р. М. Гнатюк, М. А. Чуприкова. – К.: КММ, 2011. – 140 с.
9. Шкарбан Л. В. Сучасні погляди до роботи з ліворукими дітьми: поради вчителю / Л. В. Шкарбан // Початкова школа і сучасність. – 2017. – № 8. – С. 13-17.

Нечипоренко К.П., Шкарбан Л.В.

Киевский университет имени Бориса Гринченко

ПОДГОТОВКА УЧИТЕЛЯ НАЧАЛЬНОЙ ШКОЛЫ К ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ДИФФЕРЕНЦИРОВАННОГО ПОДХОДА В РАБОТЕ С ЛЕВОРУКИМИ УЧЕНИКАМИ

Аннотация

В статье освещена проблема подготовки учителя начальной школы к реализации дифференцированного подхода в работе с леворукими учениками. Определены особенности внедрения дифференцированного подхода, сосредоточено внимание на его организации. Даны методические рекомендации для учителей начальной школы по созданию благоприятных условий для успешного овладения леворукими детьми навыками каллиграфического письма и чтения; предложено дифференцированные задания, которые целесообразно применять на уроках литературного чтения, украинского языка и математики. **Ключевые слова:** подготовка учителя, дифференцированный подход, уроки чтения, письма, украинский язык, литературное чтение, математика.

Nechyporenko K.P., Shkarban L.V.

Borys Grinchenko Kyiv University

PREPARATION THE PRIMARY SCHOOL TEACHER TO IMPLEMENT THE DIFFERENTIAL APPROACH TO WORK WITH LEFT-HANDED PUPILS

Summary

The article deals with the problem of the preparation of the primary school teacher for the implementation of the differential approach to work with left-handed pupils. The peculiarities of implementation of the differential approach are determined, attention is focused on its organization. Methodical recommendations for teachers of primary school for creating favorable conditions for the successful mastering of left-handed children with skills of calligraphy writing and reading are given; differentiated tasks, which should be used in the lessons of Reading, Ukrainian language and Mathematics are suggested. **Keywords:** teacher preparation, differential approach, lesson, Reading lessons, Ukrainian language, Mathematics.